

Tijdsbesteding en taakbelasting van leerkrachten

Ver Heyen, W., Lamberts, M., Mertens, E., Henderickx, E., Janvier, R. & De Prins, P. (2003). *Tijdsbesteding en taakbelasting van leerkrachten basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen*. Leuven/Antwerpen: HIVA/Universiteit Antwerpen Management School.

In 1990 bestudeerde het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) op vraag van het departement Onderwijs van de Vlaamse overheid de tijdsbesteding en taakbelasting van leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs. Gedurende het voorbije decennium is het onderwijslandschap verder geëvolueerd, het beroep van leerkracht veranderd, de relatie met leerlingen en ouders gewijzigd, hebben nieuwe onderwijsvormen hun intrede gedaan en heeft ICT een belangrijke plaats verworven. Daarom liet het departement Onderwijs de tijdsbesteding en taakbelasting van leerkrachten opnieuw in kaart brengen. Inzicht hierin is immers cruciaal om een aangepast beleid te kunnen voeren en het beroep van leerkracht te (her)waarderen.

schuivingen in de tijdsbesteding merkbaar ten aanzien van tien jaar geleden? Zijn er bepaalde groepen van leerkrachten die meer of minder tijd aan hun beroep en/of aan de verschillende activiteiten afzonderlijk spenderen?

- Hoe beleven leerkrachten hun activiteiten en hun job?
- Hoe belastend is een functie als leerkracht? Welke school-, job- en individuele kenmerken spelen hierbij een rol?

Onderzoeksofzet

Onderzoeksvragen

De *onderzoeksvragen* die aan de basis liggen van dit onderzoek zijn:

- Hoe ziet het takenpakket van leerkrachten eruit anno 2001? Wat is hierin veranderd ten aanzien van 1990?
- Hoeveel tijd spenderen leerkrachten aan de uitvoering van hun job en aan de verschillende activiteiten waaruit hun job bestaat? Zijn er ver-

Onderzoeksmethode

Om zicht te krijgen op het *takenpakket* van leerkrachten en de verschuivingen hierin ten aanzien van een decennium geleden, werden gesprekken gevoerd met een vijftientigtal bevoorrechte getuigen uit het onderwijsveld zoals leerkrachten, directies, enzovoort. Om de resterende onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, werd een tweetrapssteekproef getrokken. In eerste instantie werden 37 basisscholen en 36 secundaire scholen geselecteerd. Vervolgens werden alle leerkrachten van deze scholen in het onderzoek betrokken. Om

zicht te krijgen op de *tijdsbesteding*, vroegen we de leerkrachten om gedurende twee schoolweken (inclusief twee weekends) een tijdsbestedingsagenda bij te houden waarin ze zowel de aard als de duur van hun beroepsactiviteiten noteerden. De tijdsbestedingsagenda was vergezeld van een schriftelijke vragenlijst over de wijze waarop leerkrachten hun job en de verschillende activiteiten van hun job beleven. De *taakbelasting* en de antecedenten ervan -zoals jobkenmerken en schoolbeleid- werden onderzocht via een schriftelijke bevraging van de leerkrachten en een mondelinge bevraging van de directies. Alle directies van de geselecteerde scholen werkten mee aan het onderzoek. Van de leerkrachten werkte ongeveer 70% mee (een 500-tal) van het basisonderwijs (BO) en ongeveer 40% (een 1 000-tal) van het secundair onderwijs (SO).

Resultaten

Hoe ziet het takenpakket van leerkrachten eruit?

Binnen het takenpakket van een leerkracht kunnen dertien soorten activiteiten onderscheiden worden die we onderverdelen in twee categorieën: de lesgebonden activiteiten en de niet-lesgebonden activiteiten. Tot de *lesgebonden activiteiten* behoren lesvoorbereiding, lesgeven, extramuros activiteiten, nawerk en individuele leerlingenbegeleiding. Tot de *niet-lesgebonden activiteiten* rekenen we: formeel overleg, informeel overleg, toezicht, op-

vang, administratie, beleidsondersteuning, vorming en een restcategorie van overige niet-lesgebonden schoolactiviteiten. Inhoudelijk is het takenpakket van de leerkrachten globaal genomen niet zo sterk veranderd ten aanzien van 1990. Dezelfde taken komen nog steeds voor.

Hoeveel tijd besteedt een leerkracht aan zijn job?

Vooraleer in te gaan op de concrete tijdsbesteding, is het belangrijk om even stil te staan bij de periode waarin de leerkrachten de tijdsbestedingsagenda hebben ingevuld. Dit was eind 2001 (en begin 2002 voor het SO). Volgens de leerkrachten was deze periode qua drukte vergelijkbaar met de gemiddelde schoolweek. Het was echter ook de periode na de acties tegen het optrekken van de uitstapleeftijd voor leerkrachten. Over de impact hiervan op onze resultaten kunnen we helaas geen uitspraak doen, maar we moeten deze context wel in ons achterhoofd houden. Uit ons onderzoek blijkt dat voltijds werkende leerkrachten uit het BO tijdens het schooljaar gemiddeld bijna 48 uren per week bezig zijn met hun werk. Voor leerkrachten uit het SO bedraagt dit ongeveer een uur minder. De hoge wettelijke tijdsbesteding van leerkrachten tijdens een schoolweek dient genuanceerd. Leerkrachten beschikken immers over meer vakantiedagen in vergelijking met de doorsnee werknemer. Bovendien bestaan er tussen de leerkrachten onderling grote verschillen wat hun totale arbeidsduur per schoolweek betreft, zoals ook blijkt uit tabel 1.

Tabel 1.

Frequentieverdeling van het aantal uren dat voltijds werkende leerkrachten aangeven te werken tijdens een schoolweek (weekend inbegrepen).

Aantal uren	Basisonderwijs		Secundair onderwijs	
	Aantal	%	Aantal	%
> 18 uren-30 uren	7	2	15	3
> 30 uren-36 uren	15	4	57	11
> 36 uren-42 uren	65	18	99	20
> 42 uren-48 uren	106	29	109	22
> 48 uren-54 uren	91	25	100	20
> 54 uren-60 uren	49	14	63	13
> 60 uren-76 uren	29	8	54	11
Totaal	362	100	497	100

Hoe is de arbeidstijd verdeeld over de verschillende activiteiten?

Leerkrachten doen heel wat meer dan louter lesgeven. In het BO en SO wordt respectievelijk 40% en 36% van de arbeidstijd aan het lesgeven zelf besteed. De lesvoorbereiding en het nawerk samen nemen in het BO en SO respectievelijk 32% en 37% van de arbeidstijd in beslag. Individuele leerlingenbegeleiding en extramuros activiteiten vragen slechts enkele procenten van de arbeidstijd. In totaal besteden leerkrachten ongeveer drie kwart van de arbeidstijd aan lesgebonden activiteiten (lesgeven, lesvoorbereiding, nawerk, extramuros activiteiten en individuele leerlingenbegeleiding). Een ruime 20% wordt besteed aan niet-lesgebonden activiteiten (overleg, beleidsondersteuning, administratie, toezicht, opvang, overige niet-lesgebonden schoolactiviteiten en vorming) en 3% aan activiteiten in verband met het onderzoek. Leerkrachten blijken bovendien niet enkel van maandag tot vrijdag te werken: in het BO en SO wordt respectievelijk 10% en 14% van de arbeidstijd in het weekend gepresteerd.

Vanwaar de grote verschillen in tijdsbesteding tussen leerkrachten?

In het BO speelt de onderwijssoort een belangrijke rol: leerkrachten uit het gewone onderwijs werken langer dan leerkrachten uit het buitengewoon onderwijs. Daarnaast werken leerkrachten van het lager onderwijs langer dan hun collega's uit het kleuteronderwijs. Ook de functie speelt een rol. In het BO werken klastitularissen het langst en leermeesters het minst lang. In het SO vergt het werk meer tijd van leerkrachten uit het technisch secundair onderwijs (TSO) in vergelijking met hun collega's van de eerste graad, het algemeen secundair onderwijs (ASO) en het beroepssecundair onderwijs (BSO).

Verschilt de huidige tijdsbesteding van deze uit 1990?

In vergelijking met een decennium geleden werken voltijdse leerkrachten uit het gewone BO en SO enkele uren meer per schoolweek. Dit kan vooral toegeschreven worden aan een grotere tijdsinvestering in lesvoorbereiding en overleg.

Hoe beleven leerkrachten hun job?

Hoewel de overgrote meerderheid van de leerkrachten hun volledig takenpakket zwaar vindt (97% in het BO en 73% in het SO), oefent meer dan 90% zijn beroep graag uit. Niet elke activiteit is echter even zwaar en niet elke activiteit wordt even graag uitgevoerd. De activiteiten die leerkrachten het *zwaarst* vinden zijn administratie en nawerk. Van alle activiteiten geven leerkrachten het *liefst* les (ongeveer 95% doet dit graag). Slechts een beperkt aantal leerkrachten (minder dan 31%) vindt dat opvang, overige niet-lesgebonden schooltaken, beleidsondersteuning en toezicht tot hun functie zouden moeten behoren. De andere leerkrachten zijn het hier niet mee eens.

Hoe belastend is een job als leerkracht?

Op basis van verschillende indicatoren blijkt dat leerkrachten redelijk zwaar belast zijn. Zo voelen negen op tien leerkrachten zich wel eens zwaar belast en voelt de helft zich zelfs meestal zwaar belast. Daarnaast ligt zowel het fysisch als het psychisch onwelbevinden van leerkrachten hoger dan bij de rest van de bevolking. In vergelijking met andere contactberoepen (ziekenhuisverpleegkundigen, verzorgend en verplegend personeel in de rusthuissector en personeel in de bijzondere jeugdbijstand) lijken leerkrachten iets minder last te hebben van burn-out. Dit neemt niet weg dat 45% van de leerkrachten zich op het einde van een werkdag regelmatig leeg voelt. Desondanks zijn leerkrachten over het algemeen tevreden met hun beroep. De overgrote meerderheid van de leerkrachten (79%) lijkt bovendien niet van plan om van werk te veranderen, laat staan om de overstap naar een andere (privé-)sector te maken.

Welke factoren spelen een belangrijke rol in de taakbelasting van leerkrachten?

Voorals de arbeidssituatie en in zekere mate ook het schoolbeleid hebben een belangrijke invloed op de taakbelasting van leerkrachten. Wat de arbeidssituatie betreft, zien we dat leerkrachten meer belast zijn naarmate ze meer onder tijdsdruk werken, ze een grotere behoefte aan taakverrijking hebben, de kenmerken van hun leerlingen negatiever zijn, ze

minder tevreden zijn met hun loopbaanmogelijkheden en ze een minder goede relatie hebben met directie en collega's. Op het niveau van de schoolorganisatie vinden we dat leerkrachten minder belast zijn naarmate ze het taakbeleid op hun school evenwichtiger vinden. We vinden ook aanwijzingen dat een goed uitgebouwd personeelsbeleid een positief effect heeft op de werkdruk van leerkrachten. Tot slot stellen we vast dat leerkrachten minder belast zijn naarmate ze meer inspraak ervaren in het schoolbeleid.

Beleidsaanbevelingen

Volgens ons zijn er een viertal zaken essentieel om de werkdruk van leerkrachten aan te pakken. Allereerst achten wij een streven naar een *efficiënter tijdsgebruik* nodig. Daarnaast moet de *professionalisering van de schoolorganisaties* en met name van het *schoolmanagement* een aandachtspunt zijn.

Personeelsbeleid, taakbeleid en inspraak blijken immers belangrijke elementen die de taakbelasting van leerkrachten meebepalen. Verder wijzen onze onderzoeksresultaten op de nood aan een *beleid op maat*. Zowel naar taakbeleid en personeelsbeleid als naar (werkdruk)preventiebeleid is het belangrijk dat er op maat van de leerkrachten gewerkt wordt. Hiermee bedoelen we dat de diversiteit tussen leerkrachten in rekening gebracht moet worden bij de beleidsvoering. Tot slot is het noodzakelijk om *vernieuwingen in het onderwijsbeleid* op zodanige wijze te organiseren dat zij geaccepteerd en zelfs gedragen worden door de scholen en de leerkrachten.

Wendy Ver Heyen

HIVA

K.U. Leuven